

Krzysztof Gasidło
Elżbieta Bleszyńska-Kocłęga
Marek Janik
Szymon Opania
Politechnika Śląska

REWITALIZACJA I REWALORYZACJA URBANISTYCZNA W PROGRAMIE STUDIÓW NA WYDZIALE ARCHITEKTURY POLITECHNIKI ŚLĄSKIEJ

Streszczenie

Począwszy od roku akademickiego 2008/2009, wprowadzono na Wydziale Architektury Politechniki Śląskiej nowy przedmiot pod nazwą „rewitalizacja i rewaloryzacja urbanistyczna”. Dotychczas problematyka ta poruszana była wycinkowo w ramach takich przedmiotów, jak projektowanie urbanistyczne, projektowanie architektoniczne, konserwacja zabytków, planowanie przestrzenne. Jej rozproszenie powodowało, że studenci rozumeli rewitalizację jako swego rodzaju akt naprawczy zdegradowanych elementów struktury urbanistycznej lub architektonicznej, widząc przede wszystkim jej aspekt przestrzenny. Nowy przedmiot ma ukazać rewitalizację jako proces interdyscyplinarny, wielopłaszczyznowy i długotrwały. Silnie akcentowane są zagadnienia operacyjne. Celem dydaktycznym jest przekazanie niezbędnej wiedzy, opanowanie umiejętności diagnozowania stanu przestrzeni miejskiej, formułowania celów oraz dobieranie środków ich realizacji oraz programowania działań. Jednym z rodzajów działań jest rewaloryzacja elementów przestrzeni miejskiej, tutaj rozumiana jako narzędzie rewitalizacji urbanistycznej.

Słowa kluczowe: rewitalizacja, rewaloryzacja urbanistyczna, nowy przedmiot, proces, przestrzeń miejska

Summary

Revitalization and urban renewal course was established at Faculty of Architecture in Politechnika Śląska (Silesian University of Technology) as a new course in academic year 2008-2009. Previously problems of that matter were presented fragmentally within the courses of Urban Design and Planning, Architectural Design, Monument Preservation and Urban Renewal. That situation resulted in specific misunderstanding. Students understood revitalization mainly as a spatial reconstruction or renewal of urban or architectural degraded objects. In that sense the main goal seemed to be gained by pure spatial act. New course is intended to

show revitalization as interdisciplinary, long-term process. Operational aspects of executing this process are strongly stressed in the program of new course. The main didactic objective is to provide necessary knowledge and improve students ability and skills of urban space diagnosing, formulating aims, tasks and actions programming. One of those actions is renewal of urban space elements, treated as a tool of urban revitalization process.

Key words: revitalization, urban renewal, new course, process, urban space

I. Założenia merytoryczne i metodyczne

I.1. Cele edukacyjne przedmiotu rewitalizacja i rewaloryzacja urbanistyczna

Począwszy od roku akademickiego 2008/2009, wprowadzono na Wydziale Architektury Politechniki Śląskiej nowy przedmiot pod nazwą rewitalizacja i rewaloryzacja urbanistyczna. Dotychczas problematyka rewitalizacji urbanistycznej rozproszona była w programie studiów jednolitych magisterskich i prowadzona w ramach takich przedmiotów, jak projektowanie urbanistyczne, projektowanie architektoniczne, planowanie przestrzenne, konserwacja zabytków. Taka sytuacja powodowała, że studenci rozumieli proces rewitalizacji wycinkowo i sektorowo, widząc przede wszystkim jego aspekt przestrzenny poprzez rozwiązywanie problemów adaptacji architektonicznej obiektów, rewaloryzacji urbanistycznej przestrzeni publicznych, przekształceń (restrukturyzacji) terenów poprzemysłowych, renowacji, rewaloryzacji czy też restytucji obiektów zabytkowych. Jeśli jednak w projektowaniu architektonicznym ujęcie statyczne (ograniczone do niewielkiego wycinka przestrzeni i czasu) może być poprawne, to w projektowaniu urbanistycznym czy planowaniu przestrzennym rozwiązanie każdego problemu wymaga pokazania jego miejsca w powiązaniach z innymi elementami struktury miasta, która jednak zmienia się w czasie i przestrzeni zgodnie z oddziaływaniem czynników społecznych, ekonomicznych, przyrodniczych.

Założonym celem edukacyjnym nowego przedmiotu jest przekazanie wiedzy i opanowanie umiejętności formułowania programów rewitalizacji obszarów miejskich, a w szczególności wyznaczania celów i sposobów ich realizacji w sferze społecznej, ekonomicznej i przestrzennej. Ze względu na zakres i charakter studiów na kierunku architektura i urbanistyka równolegle realizowanym celem jest nauczanie rozwiązywania problemów w zakresie rewaloryzacji urbanistycznej, takich jak: naprawa tkanki miejskiej oraz krajobrazu miejskiego, zagospodarowanie terenów opuszczonych, kształtowanie kompozycji przestrzennych. Tutaj jednak rewaloryzacja rozumiana jest jako jedno z narzędzi używanych w procesie rewitalizacji.

Przekazywana wiedza ma ukazać proces rewitalizacji na tle zjawisk dezurbanizacji i reurbanizacji. Szczególnie mocno akcentowany jest paradygmat zrównoważonego rozwoju, stanowiący punkt wyjścia do pokazania celów rewitalizacji i jej narzędzi. Dyskusja nad tymi zagadnieniami jest wykorzystana do

porównania zakresu i metod urbanistyki regulacyjnej, kreacyjnej i operacyjnej. Nowy przedmiot ma ukazać rewitalizację urbanistyczną jako **proces** wielopłaszczyznowy i długotrwały, prowadzący do założonych celów poprzez sekwencje działań. Jest to podejście inne od tradycyjnego, w którym studenci nabywali umiejętności rozwiązywania problemów w ramach pewnego „aktu twórczego”. Takim aktem jest projekt architektoniczny czy urbanistyczny. Również dokumenty planistyczne o charakterze strategicznym czy regulacyjnym są pewnymi aktami pokazującymi najczęściej w sposób statyczny kierunki albo też zasady działania.

Innym istotnym celem edukacyjnym jest wzbogacenie studentów o wiedzę pozwalającą lepiej rozumieć interdyscyplinarność zagadnień rewitalizacyjnych. Chociaż w dydaktyce projektowania urbanistycznego, a zwłaszcza planowania przestrzennego, zwraca się uwagę na ten aspekt, między innymi poprzez wykonywanie analiz bądź studiów socjologicznych, przyrodniczych, ekonomicznych, to tutaj akcentuje się współzależności między problemami społecznymi, gospodarczymi i przestrzennymi w perspektywie oczekiwanych rezultatów procesu. Chodzi głównie o zmianę postrzegania przez studentów roli i znaczenia wykonywanych przez nich projektów architektonicznych i urbanistycznych. Dotychczasowe rozumienie ukazujące interwencje architektoniczno-urbanistyczne jako cel są zastępowane traktowaniem ich jako środka prowadzącego do szerszego i dalekosiężnego celu. Poprzez taką perspektywę poszerza się również rozumienie przestrzeni i sposobów jej kształtowania. Szczególnie istotne jest takie patrzeć na rewaloryzację urbanistyczną. Podkreśla się, że wykonanie dobrego projektu rewaloryzacji oznacza nie tylko poprawne zastosowanie rozwiązań techniczno-materiałowych, uwzględnienie zagadnień bezpieczeństwa, wygody, kompozycji i tym podobnych, ale przede wszystkim jego odpowiedniość do założonych celów, z uwzględnieniem istniejących i przyszłych uwarunkowań społecznych i ekonomicznych. W dyskusjach studenci sami podają wiele przykładów realizacji projektów, które świadczą o znakomitym poziomie kreacji architektoniczno-urbanistycznej, ale „istnieją same dla siebie” i z powodu braku odpowiednich relacji z otoczeniem społecznym po pewnym czasie ulegają degradacji.

W trakcie zajęć praktycznych (ćwiczeń) studenci nabywają pewnych umiejętności niezbędnych do planowania i prowadzenia procesu rewitalizacji. Podstawą jest umiejętność diagnozowania stanu przestrzeni urbanistycznej i przyczyn zjawisk w niej występujących. Pozwala ona wskazywać obszary kryzysowe, określać charakter i stopień degradacji środowiska społecznego, przestrzennego i gospodarki. Studenci posługują się tu narzędziami statystycznymi, socjologicznymi (wywiady), różnymi rodzajami ocen technicznych, analizami architektonicznymi i urbanistycznymi (zarówno na podstawie dokumentów, jak i *in situ*). Wiele uwagi poświęca się opanowaniu umiejętności wskazywania celów rewitalizacji na konkretnym obszarze. Zwraca się tutaj szczególną uwagę na rozpoznanie potrzeb poprzez różne formy partycypacji społecznej, opinie eksperckie, analizy dokumentów różnych poziomów administracji samorządowej. Z kolei dobieranie odpowiednich działań do założonych celów oraz tworzenie programu również jest poprzedzone rozpoznaniem możliwości ich zastosowania dzięki

różnego rodzaju warsztatom, dyskusjom, analizom uwarunkowań finansowych i organizacyjnych. Trzeba zauważyć, że przedmiot prowadzony jest w ramach kierunku architektura i urbanistyka, więc studenci nie mają trudności z opracowaniem działań (projektów programu) o charakterze przestrzennym. W zakresie projektów ze sfery społecznej i ekonomicznej ich kompetencje są ograniczone, wymagania przedmiotu zmuszają jednak do formułowania programu zawierającego wszystkie trzy sfery działań. Programy opracowywane są dla konkretnych obszarów. W 2008 roku było to śródmieście Gliwic, a w 2009 roku fragmenty Tarnowskich Gór, Rudy Śląskiej (dzielnica Orzegów) oraz Łazisk.

W trakcie zajęć praktycznych jest realizowany jeszcze jeden cel dydaktyczny: wdrożenie do zespołowego sposobu pracy. Większość ćwiczeń o charakterze twórczym na kierunku architektura i urbanistyka polega na wykonywaniu autorskich projektów przez pojedyncze osoby. Tematyka tego przedmiotu pozwala jednak na współdziałanie w większych grupach. Praca dzieli się na dwie główne fazy. Pierwsza, kończąca się opracowaniem programu rewitalizacji urbanistycznej, wykonywana jest w zespołach. Jest to uzasadnione tym, że oczekiwane tu rezultaty wymagają zbierania różnorodnych informacji, dyskusji, poszukiwania rozwiązań w drodze uzgadniania opinii itd. W drugiej fazie studenci wybierają z opracowanego przez zespół programu jeden projekt o charakterze rewaloryzacyjnym do indywidualnego opracowania. Tu z kolei w rozwiązywaniu zadania przeważa element kreacyjny.

1.2. Struktura przedmiotu i jego usytuowanie w programie studiów

Przedmiot usytuowany jest na drugim lub trzecim semestrze studiów II stopnia. Odpowiada to ósmemu lub dziewiątemu semestrowi studiów magisterskich jednolitych. Studenci są już dostatecznie kompetentni, zarówno w projektowaniu architektonicznym, jak i urbanistycznym, oraz w planowaniu przestrzennym. Mają też podstawowe wiadomości z teorii urbanistyki, socjologii miasta, gospodarki miejskiej, a także takie umiejętności, jak analiza danych mapowych, statystycznych, ocena zagospodarowania terenu na podstawie wizji lokalnej, przeprowadzanie wywiadu.

Wykład w wymiarze 1 godzina na tydzień poprzedza ćwiczenia projektowe (4 godziny na tydzień). Formy zajęć obejmują między innymi pracę w grupach – w terenie, warsztaty, dyskusję panelową, prezentację oraz indywidualną pracę studyjną.

2. Omówienie wybranych zagadnień merytorycznych i dydaktycznych

2.1. Zagadnienia społeczne, ekonomiczne i przestrzenne

Warunkiem powodzenia programu rewitalizacji jest uwzględnienie zjawisk i procesów zachodzących w trzech sferach (społecznej, ekonomicznej, przestrzennej) i właściwe powiązanie (czasowe, przyczynowe, warunkujące) poszczególnych jego elementów w spójną całość. W trakcie zajęć prowadzonych w ramach przedmiotu rewitalizacja i rewaloryzacja urbanistyczna dąży się do tego, by wszystkie te sfery były w należyty sposób uwzględnione w opracowywanym projekcie. W tym kontekście zasadniczą kwestią staje się sposób wprowadzenia do pracy zagadnień, które z natury rzeczy są bardzo szerokie i interdyscyplinarne. W praktyce często wiążą się one z badaniami socjologicznymi, wywiadami, rozmowami z właścicielami, przedsiębiorcami, zainteresowanymi osobami, poszukiwaniem i specjalistyczną analizą danych, współpracą z ekspertami z dziedziny psychologii społecznej, ekonomii, uwzględnieniem możliwości pozyskiwania środków z funduszy unijnych itd. Z przyczyn oczywistych nie ma możliwości opracowania ze studentami tych wszystkich elementów w trakcie zajęć dydaktycznych. Bazowanie na praktycznych działaniach projektowych – nauka przez udział w pracach przy realnym projekcie rewitalizacji – również nie jest możliwe, zarówno ze względów czasowych, jak i organizacyjnych. W tej sytuacji wejście w problematykę z zakresu sfery społecznej, ekonomicznej i przestrzennej opiera się na podstawowych, powszechnie dostępnych materiałach i dokumentach oraz prowadzonych przez studentów badaniach terenowych. Ograniczona ilość informacji dostępnych dla studentów przy rozpoczynaniu pracy ma tę zaletę, że w połączeniu z odpowiednim wsparciem dydaktycznym może mobilizować do bardziej wnikliwych obserwacji terenowych, pobudzać dociekliwość i rozwijać umiejętność kojarzenia faktów. Bezpośrednie doświadczenie i obserwacja prowadzona w terenie jest też bardzo dobrym ćwiczeniem w rozumieniu złożonych mechanizmów rządzących funkcjonowaniem przestrzeni miejskich.

Badania terenowe, w połączeniu z podstawowymi informacjami udostępnianymi przez władze samorządowe, stanowią podstawę działań obejmujących trzy zasadnicze zagadnienia:

1) Zagadnienia społeczne

Diagnoza – badania terenowe

- obserwacja zachowań ludzi w badanym obszarze w kontekście zachowań w innych częściach miasta,
- obserwacja śladów zachowań ludzi w badanym obszarze – dewastacja, butelki, śmieci, ślady dbałości mieszkańców o otoczenie itp.,
- obserwacja funkcjonowania usług, handlu w badanym obszarze – ich rodzaj, pustostany, dbałość o obiekty, czystość itp.,

- odczucia bezpośrednie – wejście w rolę użytkownika przestrzeni miejskiej – samoobserwacja.

Współpraca, poszukiwanie rozwiązań:

- praca w grupach w trybie warsztatowym – dyskusje, formułowanie diagnozy, tworzenie wspólnej koncepcji programu – ćwiczenia w porozumiewaniu się i umiejętności współpracy w wypracowywaniu rozwiązań satysfakcjonujących wszystkich uczestników procesu,
- poszukiwanie pomysłów na działania z zakresu „projektów miękkich” – aktywizacja, inicjowanie procesów przemian zachowań społecznych itp.,

Partycypacja społeczna:

- prezentacja koncepcji przez poszczególne zespoły i dyskusja nad nimi – pozostali studenci wchodzą w rolę mieszkańców, osób zainteresowanych, potencjalnych inwestorów itp., podczas gdy prowadzący zajęcia pełnią rolę moderatorów,
- wnioski z dyskusji są uwzględniane w dalszych pracach.

2) Zagadnienia ekonomiczne

Diagnoza – badania terenowe:

- obserwacja stanu lokalnej gospodarki w kontekście sytuacji miasta/gminy, istniejące przedsiębiorstwa, potencjalne możliwości prowadzenia działalności gospodarczej. Z tego zakresu zbierane były podstawowe informacje, m.in. o głównych podmiotach gospodarczych na obszarze objętym programem rewitalizacji czy też dominującej strukturze własnościowej. Analizy obejmowały studia możliwości rozwoju lokalnej przedsiębiorczości z punktu widzenia przewidywanych efektów ekonomicznych.

Kontekst:

- strategia rozwoju gminy, powiatu, ogólna sytuacja ekonomiczna.

Wypracowanie ogólnych koncepcji działań:

- poszukiwanie i dyskusowanie pomysłów na działania z zakresu zmian w prowadzonej działalności gospodarczej,
- poszukiwanie i dyskusowanie możliwości i zysków z ewentualnych nowych inwestycji,
- poszukiwanie i dyskusowanie możliwości realizacji inwestycji ze środków własnych gminy, pozyskania wsparcia w postaci finansowania zewnętrznego, możliwości pozyskania inwestorów do partnerstwa publiczno-prywatnego itp.

3) Zagadnienia przestrzenne

Diagnoza – badania terenowe:

- struktura urbanistyczna w odbiorze bezpośrednim, walory i mankamenty przestrzeni, istniejący potencjał związany z zagospodarowaniem przestrzennym, zagrożenia itd.,
- kontekst miejski – rola i powiązania badanego obszaru z miastem – szanse, zagrożenia.

Diagnoza – badanie materiałów:

- kontekst miejski – rola badanego obszaru w strukturze miasta/gminy, możliwości i ograniczenia w tworzeniu nowych powiązań z przestrzenią

- publiczną miasta, włączania w system komunikacyjny, możliwości kompozycyjne i krajobrazowe itd., w świetle planistycznych dokumentów miejskich (strategia rozwoju gminy/miasta, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, wieloletni plan inwestycyjny itd.) oraz ponadlokalnych (strategia rozwoju województwa i inne),
- informacje o obszarze – istniejące zagospodarowanie, istotne elementy uzbrojenia, własności, ograniczenia i uwarunkowania z nich wynikające itp.

Wypracowanie rozwiązań:

- koncepcja działań przestrzennych stanowiąca wraz z opracowaniami z pozostałych dwóch zakresów spójny program rewitalizacji.

W naturalny sposób studenci Wydziału Architektury największą uwagę przywiązują do kwestii przestrzennych. Dlatego jednym z głównych celów ćwiczeń prowadzonych w ramach przedmiotu rewitalizacja i rewaloryzacja urbanistyczna jest unaocznienie studentom istniejących powiązań pomiędzy zjawiskami zachodzącymi w sferach społecznej, ekonomicznej i przestrzennej oraz konieczności uwzględniania ich w pracy projektowej, a zwłaszcza w działaniach rewaloryzacyjnych. W praktyce działania rewitalizacyjne są zawsze pracą zbiorową, z udziałem specjalistów z różnych dziedzin. Dla efektywnego współdziałania pożądane jest jednak, aby ogólne, całościowe rozumienie procesu rewitalizacji było podstawą pracy wszystkich uczestników. W prowadzonych zajęciach podkreślamy zarówno wieloaspektowość problemu i tym samym konieczność aktywnego udziału ekspertów w opracowywaniu projektu, jak i dążymy do wprowadzenia studentów, w podstawowym zakresie, w całość interdyscyplinarnej problematyki.

2.2. Projekt rewaloryzacji

Kreacja przestrzeni nazwana rewaloryzacją w odniesieniu do całego kursu rewitalizacja i rewaloryzacja urbanistyczna przypada na ostatni etap omawianego przedmiotu. Jest to moment, w którym następuje urealnianie dotychczasowych przemyśleń na bazie prowadzonych analiz wynikających z poprzednich faz całego kursu. Spośród wielu działań opracowywanego programu student wybiera jeden z projektów o charakterze przestrzennym do szczegółowego rozwiązania. Przestrzeń urbanistyczna do tej pory była szeroko oceniana pod kątem rewitalizacji i wieloaspektowości. W ramach rewaloryzacji zostaje ona zogniskowana i poddana konkretnym procesom kreacyjnym dostosowanym do skali założenia. Działanie kreacyjne, projektowe jest skupione na zdegradowanym obszarze, a jego celem jest przywrócenie pierwotnego stanu, poprawa struktury urbanistycznej, modernizacja bądź też nawet estetyzacja. Rezultat końcowy projektu powinien być spójny z założeniami ustalonymi i opisanymi w programie rewitalizacji.

Projekt rewaloryzacji urbanistycznej danego fragmentu rewitalizowanego obszaru jest wykonywany indywidualnie przez każdego studenta. Jest to zresztą najłatwiejsza pod względem dydaktycznym część całego przedmiotu, gdyż

studenci mają już wystarczające doświadczenie w zakresie projektowania urbanistycznego i architektonicznego. Potrafią prowadzić odpowiednie analizy, proponować wariantowe rozwiązania, budować modele przestrzenne rozwiązań oraz prezentować wyniki swojej pracy. Pewnym problemem dla prowadzących przedmiot jest utrzymanie związku z poprzednimi fazami pracy. Studenci skłonni są czasem, w twórczym zapale, zapominać, po co właściwie wykonują projekt rewaloryzacji danego elementu, jaki cel ma spełnić rewaloryzacja w rewitalizowanej przestrzeni.

Praca nad projektem rewaloryzacji urbanistycznej przebiega trzyetapowo:

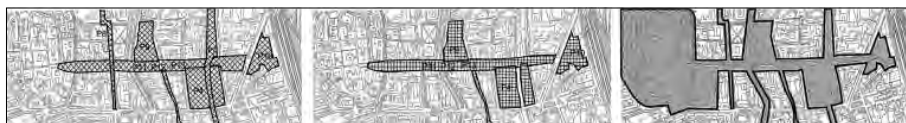
- etap konceptualny. Etap ten jest procesem bardzo indywidualnym, uwarunkowanym osobistymi predyspozycjami poszczególnych studentów. W rezultacie, na podstawie dotychczasowych studiów powstaje ogólna wizja urbanistyczna dla wybranego fragmentu przestrzeni.
- Etap analiz, oceny i wniosków. W ramach tego etapu przeprowadzane są wszelkie analizy urbanistyczne dostosowane swoją treścią, jak i skalą, do rozmiarów ocenianej przestrzeni. Uwzględniane są diagnozy stanu przestrzeni miejskiej opracowane w pierwszej części przedmiotu rewitalizacji. Bada się także zgodność proponowanego rozwiązania z obowiązującymi przepisami prawa (w tym z dokumentami opracowanymi przez gminę).
- Etap trzeci polega na dostosowywaniu do realiów idei, wizji prezentowanej w pierwszym etapie pracy. Analizy urbanistyczne wraz z wnioskami formułują ideę oraz osadzają ją w realiach rzeczywistości urbanistycznej. Prezentacja rysunków, rzutów, przekrojów jest przeprowadzana w skalach dobranych do wielkości opracowywanej przestrzeni urbanistycznej. Wymagana jest wizualizacja przestrzenna w powiązaniu z otoczeniem.

2.3. Prezentacja programu rewitalizacji i projektu rewaloryzacji w pracach studenckich

Przekazanie umiejętności rozumienia procesu rewitalizacji jako działania interdyscyplinarnego odbywa się w czasie zajęć, zarówno w fazie analityczno-diagnostycznej, jak i wytyczno-projektowej. W każdej z nich podkreślana jest konieczność kompleksowego spojrzenia na zdegradowany obszar w sferach: przestrzennej, gospodarczej i społecznej, w tym proponowania rozwiązań zintegrowanych i podporządkowanych tym samym celom. Faza diagnostyczna obejmuje:

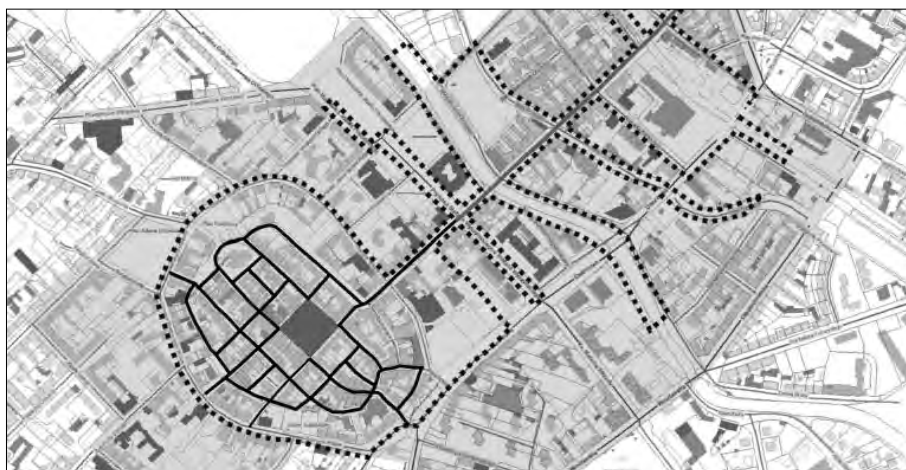
- opis obszaru objęty opracowaniem, ze wstępną diagnozą jako podstawą do dalszych działań; informacje w tej części uzupełniane są o dane statystyczne (GUS/WUS) mające na celu jak najpełniejszą prezentację obszaru,
- delimitację obszaru lub obszarów dla działań rewitalizacyjnych wykonaną przede wszystkim na podstawie wizji lokalnych, jak i badań dokumentów strategicznych gminy,
- nawiązanie do wskazań zawartych w dokumentach strategicznych i planistycznych lokalnych i ponadlokalnych dla określenia zarówno przyczyn degradacji przestrzeni, jak i kierunków rozwiązania problemów, analizie

urbanistyczną, zawierającą między innymi granice stref ochrony konserwatorskiej, uwarunkowania ochrony środowiska, transport i komunikację, problemy parkingów, przestrzenie publiczne, określenie funkcji poszczególnych stref na rewitalizowanym obszarze; wyniki pracy są prezentowane w postaci graficznej oraz tekstowej.

Rysunek 1. Fragment opracowania graficznego, sposobu delimitacji obszaru rewitalizacji

Źródło: Wydział Architektury Politechniki Śląskiej, Katedra Urbanistyki i Planowania Przestrzennego. Projekt rewitalizacji i rewaloryzacji urbanistycznej centrum Gliwic, autor: Sabina Mol.

Rysunek 2. Fragment opracowania graficznego, prezentujący sposób obsługi komunikacyjnej wskazanego obszaru rewitalizacji, z wprowadzeniem płatnych stref parkowania

Źródło: Wydział Architektury Politechniki Śląskiej, Katedra Urbanistyki i Planowania Przestrzennego. Projekt rewitalizacji i rewaloryzacji urbanistycznej centrum Gliwic, autor: Sabina Mol.

LP	PROBLEM DO ROZWIĄZANIA	PROPONOWANY PROJEKT	FOTO	OBZAR
01	PROBLEM 01 DEZINTEGRACJA KWARTALU	PROJEKT REWITALIZACJI I REWALORYZACJI URBANISTYCZNEJ CENTRUM GLIWIC		
02	PROBLEM 04 CHARAKTER OBLACZKI PRZESTRZENI PRZED DWORCEM PKP	PROJEKT REWITALIZACJI I REWALORYZACJI URBANISTYCZNEJ CENTRUM GLIWIC		
03	PROBLEM 05 DUŻE NATEŻENIE SAMOCHODOWEGO NA ULICY BOHATEŃÓW GETTA WARSZAWSKIEGO	PROJEKT REWITALIZACJI I REWALORYZACJI URBANISTYCZNEJ CENTRUM GLIWIC		
04	PROBLEM 06 DUŻE NATEŻENIE SAMOCHODOWEGO NA ULICY ZWYCIĘSTWA	PROJEKT REWITALIZACJI I REWALORYZACJI URBANISTYCZNEJ CENTRUM GLIWIC		
05	PROBLEM 07 NIETYTUŁOWA LICZBA I CIĘŻAR ANIEJSC PARKINGOWYCH	PROJEKT REWITALIZACJI I REWALORYZACJI URBANISTYCZNEJ CENTRUM GLIWIC		

Rysunek 3. Fragment tabeli z diagnozą problemów do rozwiązania na danym obszarze
 Źródło: Wydział Architektury Politechniki Śląskiej, Katedra Urbanistyki i Planowania Przestrzennego. Projekt rewitalizacji i rewaloryzacji urbanistycznej centrum Gliwic, autor: Wojciech Karpiński.

LP	PROBLEM/NAZWA ZADANIA	BENEFICJENT	WSKAŹNIK REZULTATU	KOSZT	CZAS REALIZACJI	ODPOWIEDZIALNOŚĆ	ŹRÓDŁO FINANSOWANIA	IZDROJCA	OBZAR
1	PROBLEM 01 DEZINTEGRACJA KWARTALU	Mieszkańcy	Poprawa jakości otoczenia i warunków mieszkaniowych, zwiększenie bezpieczeństwa i funkcjonalności przestrzeni publicznej	60 mln zł	30x30 d / 3 lata	UM Gliwice	UM Gliwice		
2	PROBLEM 04 CHARAKTER OBLACZKI PRZESTRZENI PRZED DWORCEM PKP	Mieszkańcy, przedsiębiorcy	Poprawa jakości otoczenia i warunków mieszkaniowych, zwiększenie bezpieczeństwa i funkcjonalności przestrzeni publicznej	15 mln zł	30x30 d / 3 lata	UM Gliwice	UM Gliwice		
3	PROBLEM 05 DUŻE NATEŻENIE SAMOCHODOWEGO NA ULICY BOHATEŃÓW GETTA WARSZAWSKIEGO	Mieszkańcy, przedsiębiorcy	Poprawa jakości otoczenia i warunków mieszkaniowych, zwiększenie bezpieczeństwa i funkcjonalności przestrzeni publicznej	100 mln zł	30x30 d / 3 lata	UM Gliwice	UM Gliwice		
4	PROBLEM 06 DUŻE NATEŻENIE SAMOCHODOWEGO NA ULICY ZWYCIĘSTWA	Mieszkańcy, przedsiębiorcy	Poprawa jakości otoczenia i warunków mieszkaniowych, zwiększenie bezpieczeństwa i funkcjonalności przestrzeni publicznej	10 mln zł	30x30 d / 3 lata	UM Gliwice	UM Gliwice		
5	PROBLEM 07 NIETYTUŁOWA LICZBA I CIĘŻAR ANIEJSC PARKINGOWYCH	Mieszkańcy, przedsiębiorcy	Poprawa jakości otoczenia i warunków mieszkaniowych, zwiększenie bezpieczeństwa i funkcjonalności przestrzeni publicznej	40 mln zł	30x30 d / 3 lata	UM Gliwice	UM Gliwice		

Rysunek 4. Fragment tabeli z listą działań. Kolumny kolejno: lp., nazwa działania, beneficjent, wskaźnik rezultatu, koszt i termin realizacji, odpowiedzialność, źródło finansowania, charakterystyka fotograficzna, oznaczenie obszaru
 Źródło: Wydział Architektury Politechniki Śląskiej, Katedra Urbanistyki i Planowania Przestrzennego. Projekt rewitalizacji i rewaloryzacji urbanistycznej centrum Gliwic, autor: Wojciech Karpiński.

Rezultaty początkowych faz są podstawą do wypracowania i prezentacji głównych założeń programu, jego głównych celów, przewidywanych działań i projektów. Założenia oraz podstawowe działania i ich hierarchizacja dyskutowane były w grupach studenckich, co pozwoliło na wymianę poglądów. Wynikiem takiej dyskusji, oprócz krystalizacji i uszczegółowienia działań, była niejednokrotnie korekta wcześniejszych ustaleń.

Działania i projekty, zgodnie z założeniami, przedstawiono jako program, czyli sekwencję działań (projektów) rozłożonych w czasie, z przypisanymi beneficjentami, szacowanymi kosztami, wskaźnikami rezultatu itd. Oczywiście

Rysunek 5. Poster prezentujący opracowany przez studenta program rewitalizacji urbanistycznej oraz wybrany projekt rewitalizacji urbanistycznej

Źródło: Wydział Architektury Politechniki Śląskiej, Katedra Urbanistyki i Planowania Przestrzennego. Projekt rewitalizacji i rewitalizacji urbanistycznej centrum Gliwic, autor: Jakub Hendzel.

konieczne tu były pewne uproszczenia wynikające z uwarunkowań, na przykład nie przeprowadzano analizy budżetu gminy, choć wskazywano możliwe źródła finansowania projektów. Praca była zorganizowana w grupie prowadzonej przez liderów. Dyskusje były burzliwe ze względu na emocjonalne „przywiązanie” autorów do zgłoszonych propozycji, działań i projektów.

Wydaje się, że w tej części, ze względu na ograniczoną wiedzę z dziedziny zasad działania instrumentów ekonomicznych, działał uproszczony schemat w zakresie określania wykonawców projektów. W przypadkach oczywistych (lub w przypadku istnienia wzmianki w dokumentach strategicznych) dany projekt przypisywano gminie, w pozostałych sytuacjach inwestorom prywatnym. Projekty przyporządkowano poszczególnym sferom. Dominowały jednak zadania ze sfery przestrzennej, głównie z zakresu uzupełnień istniejącej tkanki miejskiej oraz kreacji reprezentacyjnych przestrzeni miejskich. Pojedyncze projekty odnosiły się do rozwoju infrastruktury technicznej, transportu, remontów i renowacji istniejących zasobów mieszkaniowych, rozwoju infrastruktury społecznej i kulturalnej. Działania gospodarcze to zwykle wspieranie lokalnej przedsiębiorczości oraz rozwoju turystyki bądź innych sektorów gospodarki. Spośród projektów składających się na program rewitalizacji urbanistycznej studenci wybierali do indywidualnego opracowania te o charakterze projektów rewaloryzacyjnych. Ze względu na ograniczenia czasowe, prezentowane projekty rewaloryzacyjne miały charakter koncepcji urbanistyczno-architektonicznej będących podstawą do sporządzenia programu funkcjonalno-przestrzennego.

3. Wnioski

Jeden semestr prowadzenia przedmiotu to za mało, aby dopracować zarówno wykład, jak i tematykę oraz sposób organizacji ćwiczeń. Pozytywnie można ocenić dobre zrozumienie celów przedmiotu przez studentów, ich zaangażowanie i akceptację zaproponowanych form zajęć. Trudności, jakie napotkano, są przede wszystkim natury organizacyjnej. Nie udało się na przykład zorganizować warsztatów z udziałem zainteresowanych osób z danego, opracowywanego obszaru.

Ustawiczne podkreślanie w każdej fazie opracowania konieczności kompleksowego spojrzenia na zdegradowany obszar w sferach przestrzennej, gospodarczej i społecznej, w tym podejmowania rozwiązań w pełni z sobą zintegrowanych i podporządkowanych tym samym celom na pewno przyniosło oczekiwany skutek. Studenci, po zakończonych zajęciach, wyraźniej rozumieli relacje pomiędzy podstawowymi dokumentami planistycznymi i strategicznymi gminy/miasta a działalnością projektową. Wydaje się jednak, że bezpośrednie powiązania działań ze sferą gospodarczą nie są do końca rozpoznawalne. Przypuszczalnie wynika to z ograniczonego czasu na ich prezentację choćby poprzez spotkania z ekspertami z dziedziny ekonomii. W trakcie przeprowadzania całego kursu projektowego ukazywanie studentom powiązań pomiędzy poszczególnymi etapami pracy wymaga dużej uwagi. Jednym z celów przedmiotu jest bowiem wy-

pracowanie umiejętności polegającej na świadomym, konsekwentnym wykorzystaniu wniosków z poprzednich rozważań w następnych etapach pracy.

Zaprezentowany sposób prowadzenia zajęć dydaktycznych, pomimo pewnych ograniczeń wynikających głównie z rozległości zagadnienia, daje możliwość całościowego ujęcia opracowywanego problemu i uwzględnienia zagadnień specjalistycznych, w minimalnym zakresie, niezbędnych do prawidłowego działania rewitalizacyjnego. Spore możliwości rozwojowe tego przedmiotu tkwią jeszcze w dopracowaniu organizacyjnym i narzędziowym (opracowywanie zagadnień ze sfery społecznej i ekonomicznej).